

FAMILIEN *til eftersyn*

tre bøger om børn, forældre og familie

Af Ning de Coninck-Smith

Fotos Tao Lytzen

Mogens Nygaard Christoffersen:
Familiens udvikling i det 20. århundrede.
Demografiske strukturer og processer,
SFI, rapport nr. 04:07, 2004

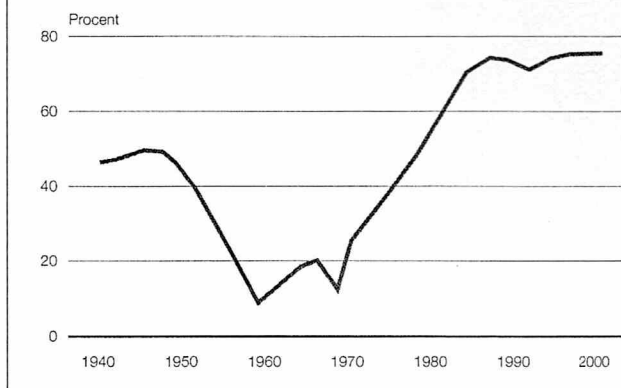
Emilia van Hauen og Winnie Haarlev:
Moderskab – lederskab,
Aschehoug, 2004

Fine-Davis, M., Fagnani, J., Giovannini, D.,
Højgaard, L., & Clarke, H.:
Fathers and Mothers: Dilemmas of the Work-Life
Balance. A Comparative Study in Four European
Countries.
Dordrecht: Kluwer Academic
Publishers, 2004.

Mogens Nygaard Christoffersens oversigts fremstilling af familiens udvikling igennem de sidste 100 år finder man en graf, som viser "Forekomst af amning i tremånedersalderen" (se illustration). Den dækker tidsrummet fra 1945 til år 2000 og viser, at kun halvdelen af de børn som blev født lige efter krigen, de såkaldte store årgange, blev ammet længere end til tremånedersalderen; igennem 1950'erne fortsatte tallet med at falde for at nå et lavpunkt i 1960'erne på 10-20 procent. I 1970'erne og 1980'erne vendte udviklingen. Her på kanten mellem to århundreder er ammeperioden på mere end tre måneder for 80 procent af de nyfødtes vedkommende. Det er ca. dobbelt så mange som for halvtreds år siden.

Statistik er ikke sandhed, selvom f.eks. regeringens økonomer gerne vil have os til at tro, at det forholder sig således. Statistik er fortælling, og bag denne graf gemmer der sig en interessant historie om moderskabets – og relateret hertil – forældreskabets kronologi igennem de sidste 50 år godt og vel. En fortælling om, at ammefrekvensen faldt i den periode af Danmarkshistorien, hvor de fleste

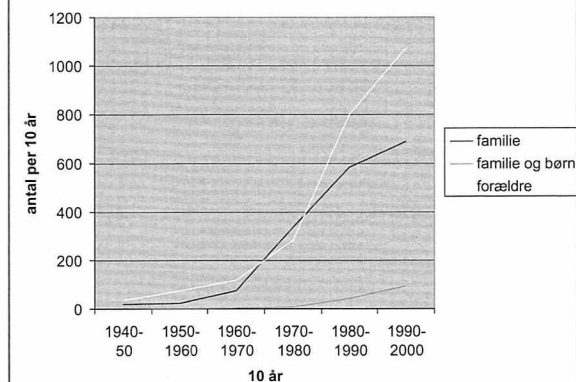
Forekomst af amning i tremånedersalderen ved forskellige undersøgelser. 1939-2001. Procentandele.

Forekomst af amning i tremånedersalderen ved forskellige undersøgelser. 1939-2001. Procentandele

Kilde: Rosenkrands et al. (1982); Vestermark et al. (1991); Mose Hansen & Udsen (1994); Christoffersen (1998a).

DPB bogindkøb 1940-2000

Antallet af indkøbte bøger, DPB 1940-2000, familie, børn og forældre, forældre.

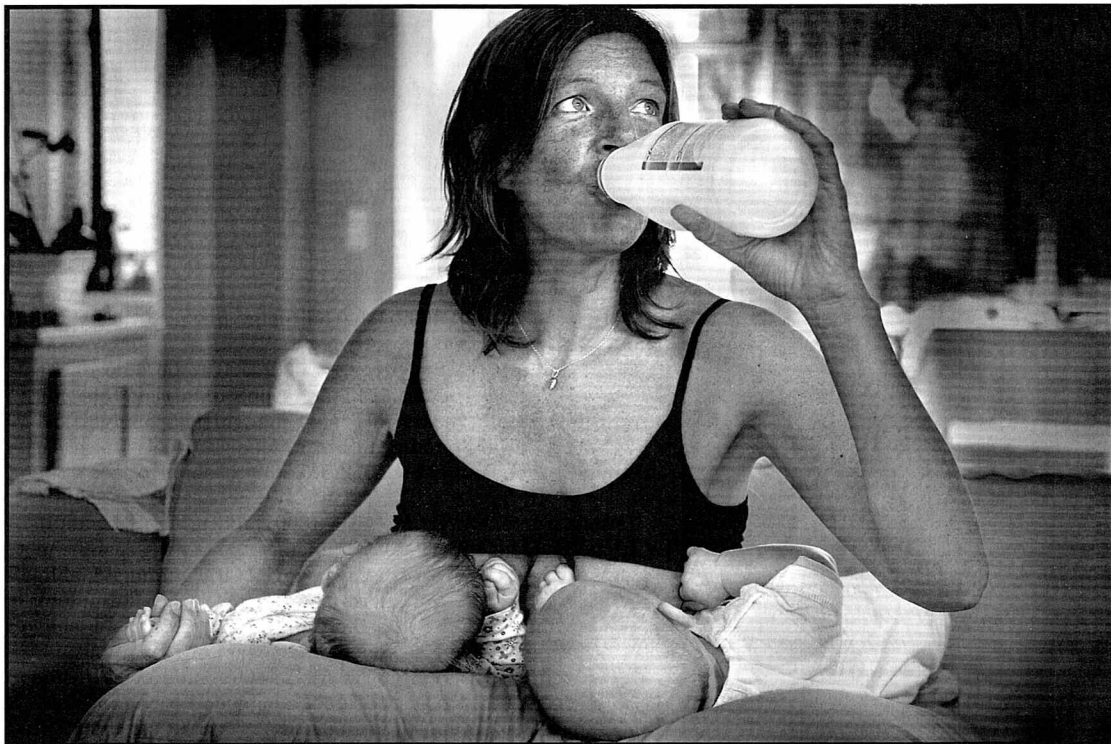
Kilde: Danmarks pædagogiske biblioteks bogbase. Der er tale om tiårsintervaller.

kvinder var husmødre, mens den begyndte at gå op, da kvinderne i løbet af 1960'erne indtog det lønnede arbejdsmarked. Og det på trods af, at barselsorloven først blev forøget fra 14 til 24 uger i 1984¹⁾. Christoffersen forklarer selv denne paradoksale udvikling med "en almindelig holdningsændring i befolkningen og efterfølgende blandt sundhedspersonalet på fødeafdelinger mv. til betydningen af brysternæring." Han nævner endvidere, at aggressiv markedsføring for modernælkserstatningen i efterkrigsårene kan have medvirket til, at kvinderne valgte amningen fra.

Jeg tror, at forklaringerne er mere komplicerede – men også sværere at påvise – om end nogle af brikkerne kan hentes i andre af Christoffersens tabeller og grafer.²⁾ Det ændrede ammemønster synes nemlig at afspejle moderskabets/forældreskabets forandrede status i mænds og kvinders liv. Rent aldersmæssigt var 1950'ernes mødre de yngste i hele det 20. århundrede. De var omkring fire-fem år yngre end den gennemsnitlige alder for førstegangsfødende i resten af århundredet, som har ligget – og fortsat lig-

ger på – omkring 28-30 år. Men de fik som kvinderne i generationerne før dem relativt mange børn sammenlignet med kvinderne i dag, nemlig 2,5 barn per kvinde mod dagens 1,9.

Set med dagens øjne, hvor unge kvinder fylder flertallet af pladserne i det videregående uddannelsessystem, og derfor udskyder drømmen om hus, mand og børn, så havde 1950'ernes kvindegeneration ikke samme mulighed. Uddannelsessystemet udenfor de store byer var endnu svagt udbygget; og som en anden graf så udmærket viser, så ophørte kvinderne i stort tal med at være erhvervsaktive i 25 års alderen, svarende til det tidspunkt de fik børn. Men der var et alternativ, og det hed familielivets modernisering. Dette alternativ dukkede op i kølvandet på koblingen mellem velfærd og forbrug i årene under den kolde krig – og idealiseringen af "the American way of life". Husmoderen var frontrunner i dette nye forbrugseventyr. Et eventyr, som i første omgang omfattede husets

installationer fra varmt vand til wc inden døre, dets maskinpark fra køleskab, over vaskemaskine til gaskomfur, og det øvrige familieliv med færdigretter, supermarkeder, barnevogne i luksusklassen, mælkeerstatninger for slet ikke at tale om drømmen om (parcel)hus – og bil. Hvorvidt far delte mors drømme er en historie helt for sig. Men drømmene havde under alle omstændigheder en pris i form af et begyndende fald i fertiliteten og en markant forøgelse af antallet af aborter.³⁾ Kvinderne ville tydeligvis have mere tid til sig selv og til moderskabet.

Forudsætningen for realiseringen af disse drømme hed – udover færre børn – flere penge, end den mandlige eneforsørger kunne skaffe til huse – og her kom 1960'ernes højkonjunktur og manglen på arbejdskraft, familierne til undsætning. Der blev nemlig brug for kvinderne på arbejdsmarkedet, og ønsket om mere familiemæssig velstand var en kraftig motiverende faktor. Familien fik en bedre levefod, i 1960'erne steg andelen af husstande med centralvarme fra 47 procent til 84 procent – og antallet af dem med bad vok-

sede i næsten samme forhold. 10 år senere bestod over halvdelen af boligmassen af parcel-, række- og kædehuse.⁴⁾ Velstandstigningen faldt sammen med et markant fald i fertiliteten, hvor bunden blev nået i 1984. På det tidspunkt var 1960'ernes højkonjunktur blevet afløst af 1970'ernes oliekrise, 1980'ernes kartoffelkur og voksende arbejdsløshedstal, samtidig med at institutionsbyggeriet ikke fulgte med i samme takt som kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet. Ikke så underligt, at kvinderne/familierne valgte at få endnu færre børn – og efter at aborten i 1973 var blevet fri indtil 12. svangerskabsuge, valgte omkring en tredjedel af alle kvinder at få foretaget mindst én provokeret abort. Om det var flere eller færre end førhen ved man af gode grunde ikke.

Denne udvikling kunne mageligt udlægges som symptom på et børnefjendsk samfund, hvor voksne kun er optaget af sig selv. Vender vi tilbage til ammemønsteret, vil man imidlertid kunne konstatere, at fra slutningen af 1980'erne blev omkring 80% af de 1,9 børn, hver kvinde fik, ammet i tremåneders alderen. Hvis vi et øje-

blik ser bort fra den ernæringsmæssige side af denne sag, så kan amningens værdi ikke gøres op i penge – men derimod i tid – og det var af langt større værdi i en tid, som havde – og har – ondt i tiden. Dette synes bekræftet af den lovgivningsmæssige udvikling, hvor barselsorlovsperioden inden for de sidste otte år er blevet fordoblet fra 26 uger til 52 uger. Tid er det dyrebareste vi har, den ofrer vi på vores børn – ikke på os selv.

Moderskab er i dagens Danmark hverken en pligt eller en skæbne, det er et frivilligt livsstilsvalg, blandt mange andre. Men at det er af en anden karat, end de mange andre forhold her i livet, som man – måske – lettere kan løbe fra, det er sikkert. Med afsæt i ammemonsteret og dets forandring over tid, kunne man fristes til at mene, at der er tale om det mest attraktive livsstilsvalg en moderne kvinde kan foretage. Hvor 25 procent af alle kvinder ingen børn fik omkring år 1900 er antallet af barnløse i dag nede på 11-12 procent – og hvor børn i bogstaveligste forstand gik på omgang så langt som op i 1950'erne, får vi i dag vores egne biologiske børn og vi hol-

der godt fast på dem. Så fast, at de bliver ældre og ældre før de flytter hjemmefra. Ønsket om at opleve det biologiske moderskab har således næppe været større i hele det 20. århundrede end i disse år. Det giver sig udslag i en svagt stigende fertilitetskurve, et tryk på efterspørgslen efter donoræg og fertilitetsbehandlinger og et markant faldende aborttal. Indtrykket underbygges også af det eksponentielt stigende antal bøger, som er udkommet i Danmark siden 1970'erne og som handler om familien, forældreskabet eller om forholdet mellem børn og forældre. (jf. graf) Først var det familien, som kom i søgelyset, så familien og dens børn, så forældreskabet – og på det seneste moder- og faderskabet. Et af de sidste skud på dette snart vidt forgrenede træ er bogen *Moder-skab-Lederskab*, forfattet af sociologen Emilia van Hauen og gestaltterapeuten Winnie Haarlev.

Budskabet er ganske enkelt, børn har (alt for) længe bestemt for meget, nu er det mors tur.

Hvor far er blevet af i en tid, hvor mænds ret til barselsorlov står højt på den

politiske agenda og interessen for faderskabet, som en særlig variant af forældreskabet er stigende – melder historien intet om. Som de børn, der optræder i bogens mange mere eller mindre selvoplevede eksempler er far ikke en med-, men snarere en modspiller, uanset det er i rollen som elsker eller (forkælet) ægtemand. I modsætning til sine mange forgængere ud i den ædle forældreopdragelseskunst, som foregav at tale på alles vegne – selvom det var let at aflæse, at universet snarere var det reformpædagogiske lærerhjem, end det var arbejdsmandsfamiliens i den 3. baggård – er referencerne og målgruppen til at få øje på. Det er kvinder, som til dagligt har deres gang på erhvervslivets bonede gulve, der tales til. Det er kvinder, som mere er til Strandvejsvilla, minkpels, au pair pige og åben sportsvogn, end de er til cykel, HT, regnvejr og andelsbolig. Det er kort sagt en bog til kvinder, som er mere velbevandrede i ledelsesfilosofi, end i den danske børnebogsskat. For den har de næppe haft tid til at læse for deres børn – ligesom det næsten er givet, at deres børn ikke har haft tid til at høre efter. Men det kan alt sammen blive ganske anderledes, hvis blot de vil give sig tid til at lytte til deres indre jeg, gøre sig deres ønsker og drømme klar – og vigtigst – melde utvetydigt ud over for børnene. Træk vejret og træf valget for dit barn – og lad dit barn inspirere af *dit* eksempel i kontrast til al den megen snak om børn som kompetente væsner, der kan selv. Det er i al korthed budskabet.

På trods af, at denne bog rummer en række helt banale og selvfølgelig rigtige, lommepsykologiske betragtninger om børn og forældre, de færreste må formodes at hidse sig op over, så har den tydeligvis fået vandene til at dele sig. Læsere af Berlingske Tidende og B.T. har taget bogen til hjertet, "Jeg synes det er dejligt, at nogen i dag tør stå frem og sige: Forældrene svigter deres børn ved at gøre dem til familiens centrum", som en læser formulerede det i Berlingske Tidende. Modtagelsen i Informations spalter har været mere kølig: "Mor er vendt tilbage – nu som mand", er titlen på en kronik, som har bogen som udgangspunkt, og under overskriften "Heil

Mutti" lufter samme avis' anmelder sin bekymring på den opvoksende generations vegne, hvis "den karismatiske ledertype" rykker ind i børneværelset. Den ideale forældre er efter anmelderens mening ikke et Nietzsciansk supermenneske, men et menneske af kød og blod, "sårbart, tøvende og fuld af modsætninger". Helt så negativ er anmelderen på Nordjyske dog ikke, om end hun med et suk dybt nede fra lænestolen melder pas på bogen: "Bogen er bare skrevet på en måde, der ikke passer mig. Men derfor kan den jo godt passe til mange andre. Emnet er i al fald vigtigt."⁵⁾

Det billede af dagens børnefamilie, som dukker frem mellem linierne i van Hauen og Haarløvs bog må stå for deres regning. Et noget andet billede tegner sig nemlig ikke kun af de omtalte (beske) kommentarer, som den har modtaget i pressen, men også i en komparativ interviewundersøgelse af 100 småbørnsfamilier i de fire europæiske lande Danmark, Irland, Italien og Frankrig, udført af bl.a. den danske sociolog Lis Højgaard. Den viser, at de danske familier var de mest tilfredse af alle; arbejdstiden fordelte sig mest ligeligt på mænd og kvinder, der var adgang til orlovsordninger, arbejdspladskulturen var fleksibel – og man havde en god institutionsdækning. Dette helt i kontrast til forholdene i f.eks. Irland, hvor der ikke findes barsels- eller forældreorlovsordninger, og daginstitutioner er forbeholdt børn over fire år.

Men ligestillingen halter bagefter i familien. Det er – også i Danmark – kvinderne som hovedsageligt står for det praktiske, hvorimod fædrene tager sig af at hente- og bringe, og engagerer sig i at lege med deres børn. Det sidste gælder især – ikke så overraskende, måske – for de italienske mænd, men så gør de heller ikke andet, om end de selv er af en anden opfattelse. Men også i en fleksibel og afslappet dansk arbejdspladskultur kan der være langt fra tanke til handling. De interviewede småbørnsfædre oplevede det således som problematisk at tage orlov eller at gå på deltid. Deltid er fortsat forbeholdt kvinder, men også dette synes at være en saga blot; de danske småbørnsfædre har den længste arbejdstid blandt alle

mødrene i de fire lande. Dog skal man huske, at fuldtid for mange kvinder i dag svarer til at arbejde på deltid i 1950'erne.

Spørgsmålet er, hvad årsagerne til den fraværende ligestilling på hjemmefronten er, når nu en række af de fysiske barrierer (stort) set er forsvundne. En – måske ilde hørt – forklaring finder man – måske – i Mogens Christoffersens bog. Det fremgår nemlig, at vores ægteskabsmønster er ganske kønsrolle-konventionelt. Pardannelse sker gennemgående inden for egne sociale rækker, og mødrene er som hovedregel yngre end fædrene.

Tilsyneladende er disse valgt med skyldigt hensyn til, om de kan forsørge mor og børn. Statistisk set, har arbejdsløse mænd og mænd på andre overførselsindkomster nemlig væsentligt færre chancer for at blive gift end mænd med uddannelse og arbejde. Det forholder sig endvidere sådan, at ønskebørn især fødes ind i familier, hvor både far og mor har en høj uddannelse, far dog højere end mor – og hvor far tjener mest eller på lang sigt har bedst mulighed herfor. Sidder man først med mand, hus, børn og bil er tilbøjeligheden til skilsmisse også mindre, end hvis man lever papirløst sammen i en lejelejlighed. At man ikke kan leve af kærlighed og kildevand, synes således (endnu) engang bekræftet, ligesom far, mor – og børn fortsat er indbegrebet af en rigtig familie. De såkaldt alternative familier udgør en meget lille del. Således havde under to procent af alle børn i 1995 aldrig boet sammen med deres far. Omvendt er det også sjældent at børnene bor alene med far, med mindre mor er død. I tilfælde af familieopløsning er det kun godt ti procent af børnene, som får folkeregisteradresse hos faderen. Det er især de mindste børn, som følger moderen, hvorimod de store børn i højere grad flytter hjem til far.

I alle henseender vidner disse tre bøger om, at synet på familiens og/eller forældreskabets tilstand er helt afhængigt af øjnene, der ser. Såvel den synkront anlagte europæiske undersøgelse, som den diakront tilrettelagte danske ender op med at konstatere, at den danske småbørnsfamilie lever – og har det (ganske) godt – men at det i forhold til ligestillingen på hjemmefronten godt kunne blive (meget) bedre. Heroverfor står så det fra medierne velkendte billede af den stressede småbørnsfamilie, hvor børnene ender op med at bestemme det hele, nu da mor har mere travlt med at passe sit arbejde end sin familie. Her er ligestillingen ikke problemet, for far er skrevet ud af historien, her handler det om mor og om moderskabets iscenesættelse. Det som kan undre er, hvorfor dette sidste billede er så vedholdende, når videnskabeligt anlagte undersøgelser fortæller en helt anden historie.

De tre omtalte bøger har ikke svaret, og et entydigt svar findes næppe. Men med dem ved hånden er der et righoldigt grundlag for udforskningen af så komplekse fænomener som familiens og forældreskabets kronologi, iscenesættelse – og ikke mindst den overraskende konformitet.

Noter:

1. Det var ved denne lejlighed, at man for første gang indførte orlov til fædrene. De fik tildelt to uger omkring fødslen sammen med moderen, og de 10 uger, som orloven blev forlænget med kunne deles af forældrene. Jf. Borchorst, Anette: Køn, magt og beslutninger. Politiske forhandlinger om barselsorlov 1901-202, Magtudredningen 2003, s. 93
2. Med mindre andet er nævnt stammer samtlige tal og procenter fra Christoffersens bog.
3. Fra 1940 til 1960 steg antallet af hospitaliserede spontane og illegale aborter iflg. samtidige beregninger fra godt 5000 om året til ca. 11.000 – altså en fordobling. I den samme periode voksede antallet af legale aborter fra ca. 500 om året til ca. 4000. Jf. Ugeskrift for læger, 1964, s. 355 ff. Tak til Sniff Nexø for disse oplysninger.
4. Statistisk årbog 2004, tabel 321
5. Berlingske Tidende, breve fra læserne, 4. september 2004, Information, 6. og 18. september 2004, Nordjyske 16. september 2004